

קורצ'ק, ינוש (1878/9-1942)

(Janusz Korczak; שם-העט של הנריק גולדשמיט). רופא, סופר ומחנך. ק' נולד בורשה למשפחה יהודית מתבוללת. אביו היה עורך-דין מצליח, אך לקה בנפשו כשהיה ק' בן 11, והמהלומה עירערה את מצבה הכלכלי של משפחתו והיתה לטראומה שהאפילה על חייו של ק'.

כבר בהיותו סטודנט לרפואה באוניברסיטת ורשה התקרב ק' לחוגי מחנכים וסופרים ליברליים בפולין. בתחילת דרכו כרופא נטה לסייע לעניים ולסובלים ביותר, ובה בשעה נמשך לכתיבה. ב-1901 הופיע ספרו הראשון, 'ילדי הרחוב', וב-1906 הופיע הספר 'ילד הטרקלין' ועורר שימת-לב רבה. בשנת 1904 גויס ק' כרופא לצבא הרוסי למזרח הרחוק. כרופא וכסופר נמשך ק' לעולם הילד. הוא עבד בבית-חולים לילדים יהודים, יצא לקייטנות עם ילדים וב-1908 החלה פעולתו למען יתומים. ב-1912 התמנה ק' למנהל בית-היתומים היהודי החדש והמרווח בורשה ברחוב קרוכמאלנה. שותפתו לעבודה כול חייו היתה סטפאניה וילצ'ינסקה, מחנכת מעולה, בת למשפחה יהודית אמידה, שהקדישה את חייה ליתומים והשפיעה רבות על ק' ועל דרכו החינוכית. בבית-היתומים למד ק' את רזי נפשו של הילד ובו יישם את רעיונותיו ושיטותיו החינוכיות.

שיטתו החינוכית המקיפה של ק' ניתנת לסיכום בעיקרים אחדים שקבע ושביקש להחדיר למערכת החינוך ולציבור בכללו. ק' תבע הבנת עולמו הנפשי של הילד ויחס של כבוד לילד. הילד אינו בחינת הבטחה לעתיד, שיש לעצבה ולהכשירה כרצון המבוגרים; נפש הילד עשירה בחויות ורעיונות הראויים להתבוננות ולהקשבה ולמרחב אוטונומי משלהם. חובה היא גם לעסוק בילד המסויים הממשי לא בדרך של הכללתו בקטגוריה חד ממדית מופשטת אלא מתוך גילוי הבנה לתנאי גידולו, לנטייתו ולשאיפותיו. באחדים מספריו, כגון 'המלך מתיא הראשון' (1923) כאשר אשוב ואהיה קטן' (1925), ובחיבורו הקצר 'זכות הילד לכבוד' (1929), הרבה ק' להצביע על הקונפליקט בחברה בין הילד ובין המבוגר במצב שבו הכוח והשליטה הם בידי המבוגר, גם אם אין הוא מבין ורוצה להבין את עולמו של הילד, מזלזל בו ומקפחו בידועין. 'לתקן את העולם' אליבא דק' 'משמעו לתקן את החינוך'. ב-1914 שוב גויס ק' לצבא הרוסי ובבתי-החולים הצבאיים ובמחנות הצבא שבהם שירת כתב את יצירתו החשובה 'כיצד לאהוב ילדים'. אחרי המלחמה שב לפולין שהיתה לעצמאית, חזר לעבודתו בבית-היתומים היהודים ונתבקש גם לשמש בהנהלת בית-יתומים לילדים פולנים ולהעתיק לשם את השיטות והסדרים שהנהיג בבית שברחוב קרוכמאלנה. שנות ה-20 היו שנות עבודה אינטנסיביות ופורייה בחיי ק'. הוא ניהל שני בתי ילדים והתגורר בהם, הדריך פנימיות וקייטנות, הרצה באוניברסיטאות ובסמינרים והרבה לכתוב. במחצית השנייה של שנות ה-20 עלה בידו לממש את תוכניתו ליסד עיתון ילדים. לא היה זה עיתון שבו כותבים מבוגרים למען הילדים או

מנסים להסביר לילדים את העניינים החשובים בעיני המבוגרים. העיתון שייסד ק' היה עיתון כתוב בידי הילדים והעלה חוויות ומחשבות מנבכי ליבם ונסיונם. עיתון הילדים שהודרך בידי ק' התקיים כמסוף שבועי ליומון היהודי בשפה הפולנית Nasz Przegląd, אך במערכת עיתונו שותפו יהודים ולא-יהודים כאחד.

באמצע שנות ה-30 חל מפנה בדרכו הציבורית של ק'. לאחר מותו של פילסודסקי ב-1935 עבר רסן השלטון בפולין לחוגים בעלי נטייה ימנית רדיקלית ואנטישמית גלויה. ק' הורחק ממקומות רבים שבהם היה פעיל בחיי הציבור והיה אכול אכזבות. לפיכך התעורר אצלו עניין גובר במפעל הציוני ובישוב בארץ-ישראל. פעמיים, ב-1934 וב-1936, ביקר ק' בארץ-ישראל. כדרכו ריתקו אותו ענייני החינוך, במיוחד המפעל החינוכי השיתופי בקיבוץ, אך הוא התרשם באופן עמוק גם מהתמורה שמצא ביהודי תושב הארץ. ערב פרוץ המלחמה שקל ק' אפשרות של עלייה לארץ, אך הדבר לא בא לכלל מימוש.

מאז פרוץ המלחמה, עשה ק' בקרב היהודים והיתומים היהודים. תחילה סירב להשלים עם הכיבוש ולציית לו. הוא סירב לענווד סרט על בגדיו ועל כך נכלא לזמן מה בבית-סוהר. אך עם החרפת המצב הכלכלי וכליאת היהודים בגטו התרכז ק' במאמץ להבטיח לילדי בית-היתומים אוכל ותנאי קיום נסבלים. בתקופת הכיבוש והגטו לא היה האיש הזקן ושבע התלאות מסוגל עוד להדביק את התמורות המתחוללות בעולם ומסביבו, והסתגר בתוך עצמו. רק החובה לשמור ולהגן על היתומים שבחסותו החדירה בו רוח חיים. הבית התנהל כבימים כתקנם, כבעבר נשמרו הניקיון, תורנויות העבודה, יחסי רעות בין הסגל ובין הילדים, בית-דין פנימי המחייב ילדים ומחנכים כאחד, התכנסויות כלליות של ימי א בשבוע, משפטים ספרותיים והצגות של ילדים. פולנים ממקורביו מסרו, כי ביקרו את ק' בגטו והציעו לו לעבור לצד הפולני, אך הוא סירב לעשות זאת, ועל כל-פנים סירב להציל עצמו בלי הילדים.

בתקופת הכיבוש והגטו רשם ק' יומן. בסוף יולי 1942, בעיצומו של הגירוש כעשרה ימים לפני שנלקח עם הילדים של בית-היתומים וסגל עובדיו ל'אומשלגפלץ', רשם ביומנו: 'כה רך וחס לי במיטה, וקשה עלי לקום. אלא ששבת היום – בשבת אני שוקל את הילדים מבעוד בוקר, לפני הארוחה. זו לי, כנראה, הפעם הראשונה שאיני סקרן לדעת את תוצאות השבוע. הם צריכים לעלות במשקלם (איני יודע מדוע הגישו אתמול לארוחת-ערב גזר לא מבושל)'.¹

עד שראה את המצעד האחרון של ילדי בית-היתומים לעבר קרונות רכבת הגירוש, תיאר אותו באוזני עמנואל רינגלבלום:

'...זה לא היה מצעד לקרונות. זאת היתה מחאה מאורגנת, אילמת נגד הרצח!... כול הילדים סדורים ברביעיות, ק' בראשם בעיניים נישאות, החזיק בידיהם של שני ילדים והוליך את הטורים. את הקבוצה השנייה הוליכה סטפניה וילצ'ינסקה, את השלישית הוליכה

ברוניאטובסקה, ולילדים שלה היו תרמילים כחולים, ואת הקבוצה הרביעית הוליך שטרנפלד מהפנימיה ברחוב טווארדה.

אחרי המלחמה הוקמו בפולין, בישראל, בגרמניה ובארצות אחרות אגודות על-שם ק' העוסקות בטיפוח זכרו, מפעלו ומשנתו. 'אונסקו' הכריזה עליו לאיש השנה. נכתבו עליו ספרים ומחזות וכתביו תורגמו לשפות רבות.